

TÜRKİYE VE AB TARIM SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Yrd. Doç. Dr. H. Naci BAYRAÇ
Arş. Grv. Dr. Füsun YENİLMEZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

GİRİŞ

Türkiye ve AB’de tarım; istihdama katkısı, tarımsal sanayi’ye hammadde sağlaması, insanların besin ihtiyaçlarını karşılaması yanında, üretilen tarımsal ürünlerin ihraç edilmesi gibi nedenlerle, ekonomik ve sosyal açıdan stratejik bir sektör konumundadır.

Türk tarımının Ortak Tarım Politikası’na uyumunda beklenen gelişme sağlanamamıştır. Bunun sebebi, finansman sorununu ve iki tarafın tarım sektörünün yapısal, sosyal ve ekonomik açıdan gösterdiği farklılıklardır. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye ile AB’nin tarımsal yapı, girdi kullanımı, bitkisel ve hayvansal üretim düzeyleri ile tarım politikalarındaki farklılıklar ele alınmıştır.

1. TÜRKİYE VE AB’DE TARIM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Tarım sektörü, Türkiye ve AB ülkelerinin de dahil olduğu bir çok ülkede; nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, belli bir kesime istihdam olanağı sağlaması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde etkilerinin olması nedeniyle, ekonomide önemli bir sektör olma özelliğini korumaktadır.

Tablo 1’de yer alan, tarımın ekonomideki önemini ortaya koyan başlıca göstergelerde, hem Türkiye ve AB geneli açısından hem de, AB ülkelerinin kendi aralarında da bazı farklılıklar olduğu görülmektedir (Olgun-Işın, 1999, 76).

Tablo: 1. Türkiye ve AB’deki Bazı Göstergelerin Karşılaştırılması (2001)

GÖSTERGELER	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Toplam Tarım Alanı (1000 Ha.)	27.000	134.261
Toplam İşletme Sayısı (1000 Adet)	4.106	7.370
Ortalama İşletme Büyüklüğü (Ha.)	5,9	17,4
Toplam Nüfus (Milyon)	68	377
Tarım Nüfusu (Milyon)	20	15,6
Tarımda İstihdam (Milyon)	9,4	7,4
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	39	5
GSMH Tarımın Payı (%)	14	1,9
İhracatta Tarımın Payı (%)	7,83	7,5
İthalatta Tarımın Payı (%)	4,18	10,5

Kaynak: <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/1/icerik.asp?fl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm> (Erişim Tarihi: 16.02.2004)

Türkiye’nin 1984 yılında GSMH’da tarımın payı %17,7 iken, 2001 yılında %14’e 2003 yılında da %12,4’e gerilemiştir. AB’de 1962 yılında GSMH’da tarımın payı %11’den, 2001 yılında %1,9’a düşmüştür (TOBB, 2003, 126).

Bu oranın Türkiye’de yüksek olması, tarımın günümüzde de önemini koruduğunu, AB’de azalması ise, tarımın giderek önemsiz hale geldiğini göstermektedir. Ancak; AB’de tarımın AB bütçesi ve mevzuatının yaklaşık yarısından fazlasını kapsamaması nedeniyle, tarım halen önemli bir sektör olma niteliğini sürdürmektedir.

Tablo: 2. Türkiye ve AB Ülkelerinde Tarımın Ülke Ekonomisindeki Payının Çeşitli Göstergeler Açısından Karşılaştırılması (1998)

Ülkeler	Tarımın GSMH İçindeki Payı (%)	Tarımın İhracat İçindeki Payı (%)	Tarımın İthalat İçindeki Payı (%)	Tarımda İstihdam Edilen Nüfusun Aktif Nüfus İçindeki Payı (%)
Almanya	0,8	5,3	9,5	2,8
Fransa	1,8	12,5	8,8	4,4
İtalya	2,5	6,8	11,2	6,4
Belçika	1,0	10,9	10,7	2,2
Lüksemburg	0,6	10,9	10,7	2,9
Hollanda	2,5	19,8	11,8	3,5
İngiltere	0,5	6,3	9,3	1,7
İrlanda	2,7	12,4	7,9	10,9
Danimarka	1,8	20,0	10,7	3,7
Yunanistan	5,8	27,4	13,9	17,7
İspanya	3,0	14,7	9,8	7,9
Portekiz	1,9	6,2	11,7	13,7
İsveç	0,4	2,3	6,6	3,1
Avusturya	0,9	5,1	6,9	6,5
Finlandiya	0,6	3,1	7,1	7,1
AB	1,5	7,0	7,7	4,7
Türkiye	17,0	10,0	4,6	43,0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler (2001), The Agricultural Situation in the European Union Report (1999).

Türkiye ve AB üyeleri ekonomilerinde tarımın payı Tablo 2’de gösterilmiştir. 1998 yılında Türkiye’de tarım sektörü GSMH’den %17, ihracattan %10 ve ithalattan da %4,6 oranında pay almıştır. 2003 yılına gelindiğinde ise, Türkiye’de tarım sektörünün GSMH’ya katkısının %12,6’ya, ihracattaki payının %5,2’ye, ithalattaki payının %3,7’ye düşmüştür.

AB ülkeleri arasında GSMH, toplam ihracat ve ithalat açısından tarım sektörünün payı Yunanistan’da en yüksek, İsveç’te ise en düşük olmuştur. Tarım sektörü GSMH’den Yunanistan’da %5,8, İsveç’te %0,4, ihracatta Yunanistan’da %27,9, İsveç’te %2,3, ithalatta ise Yunanistan’da %13,9 ve İsveç’te %6,6 oranında pay almaktadır.

Türkiye’de tarımda çalışanların sayısı 15 üyeli Toplulukta tarımda çalışanların sayısından fazla ve tarım sektöründe aktif nüfusu en çok olan ülkedir. AB üyeleri arasında, tarım sektöründe en fazla aktif nüfus Yunanistan’da ve en az aktif nüfus ise İngiltere’de yer almaktadır. Türkiye’de tarımda istihdam edilen nüfusun aktif nüfus içindeki payı 1998 yılında % 43 iken, bu oran azalarak 2003 yılında %33,9 olmuştur (TOBB, 2003, 120).

Türkiye’de 1998 yılından 2003’e kadar geçen 5 yıllık süre içerisinde, Tablo 2’de ele alınan ekonomik göstergeler açısından tarım sektörünün payı azalmakla birlikte, halen önemini korumaya devam ettiği görülmektedir.

Türk tarımındaki işgücü verimliliği, sanayileşmiş ülkelere göre dört ile on dört kat daha azdır. Bu sebeple Türkiye’de, tarım sektöründe işgücü verimliliğini artırıcı ve tarımsal nüfusun şehirlere göçünü önleyici acil tedbirleri, vakit geçirmeden yürürlüğe koymak gerekir (Karluk, 2002, 192).

2. TÜRKİYE ve AB’DE TARIM SEKTÖRÜNDEKİ FARKLILIKLAR

Bu bölümde Türkiye ve AB’nin, tarımsal yapı, girdi kullanım düzeyi, bitkisel ve hayvansal üretim ve tarım politikaları açısından farklılıkları ele alınmaktadır.

2.1. Türkiye ve AB Ülkelerinin Tarımsal Yapısındaki Farklılıklar

Türkiye ve AB ülkeleri arasında arazinin cinsine göre, ortalama tarımsal işletme büyüklüğü ile arazi mülkiyet ve tasarruf şekilleri açısından karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Arazinin cinsine göre dağılımına bakıldığında, Türkiye'nin tek başına AB karşısında önemli bir tarım arazisi varlığına sahip olduğu görülmektedir. 2001 yılı verilerine göre, Türkiye topraklarının % 34,4'ünü tarım arazisi oluşturmakta ve bunun % 69'unu ekilen tarla arazisi ve % 18,9'unu da nadas alanı olmak üzere % 87,9'unu işlenen tarım arazileri, % 3'ünü sebze bahçeleri, % 2'ini bağ, % 4,9'unu meyve ve %2,2'sini de zeytin ağaçlarının kapladığı alan oluşturmaktadır.

Türkiye'de ekilen ve nadasa bırakılan tarla arazisinin tamamı prodüktif tarıma elverişli değildir. Çünkü bu alanların bir kısmı özellikle 1948-56 yılları arasında, traktör sayısının hızla artması sonucu, çayır mera alanlarının aleyhine olarak genişleyen tarla arazileri olup, engebeli ve meyilleri yüksek arazilerdir.

1-4. sınıf arazilerde, 1,5 milyon hektar alanda orman ve fundalık yer alırken, orman ve mera olması gereken 6,1 milyon hektar alan uygun olmamasına rağmen tarıma açılmıştır. 1-4. sınıf tarıma elverişli alanların bir kısmı tarım dışı amaçlarla şehirleşme ve endüstrileşme için kullanılmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Organize ve Küçük Sanayi siteleri kurulmasına tahsis ettiği alanların %62'sini, 1-4. sınıf araziler oluşturmaktadır (TCZB, 2001, 7).

Tablo: 3. AB Ülkelerinde Arazinin Cinsine Göre Dağılımı (2000 Yılı)

Ülkeler	Toplam Yüzölçümü(1000 ha) 1	Tarım Arazisi (1000 ha) 2	Oran (%) (2/1)	Çayır, Mera Arazisi (1000 ha) 3	Oran (%) (3/1)
Almanya	35.703	12.038	33.7	4.975	13.9
Fransa	55.150	19.515	35.4	10.385	18.8
İtalya	30.134	11.422	37.9	4.846	16.1
Bel- Lük.	3.312	834	25.2	687	20.7
Hollanda	4.153	949	22.9	1.018	24.5
İngiltere	24.291	5.968	24.6	11.251	46.3
İrlanda	7.027	1.079	15.4	3.339	47.5
Danimarka	4.309	2.302	53.4	342	7.9
Yunanistan	13.196	3.870	29.3	5.150	39.0
İspanya	50.559	18.530	36.6	11.450	22.6
Portekiz	9.198	2.705	29.4	1.437	15.6
İsveç	44.996	2.747	6.1	488	1.1
Avusturya	8.386	1.479	17.6	1.940	23.1
Finlandiya	33.815	2.177	6.4	95	0.3
AB	324.269	85.615	26.4	57.403	17.7
Türkiye	77.482	26.672	34.4	12.378	16.0

Kaynak: www.fao.org, Erişim Tarihi: 12.06.2004

AB ülkelerinde ise; genel olarak yüzölçümlerinin % 26.4'ü tarım arazisine, % 17.7'i de çayır ve mera alanlarına ayrılmıştır. Ülke bazında Tablo 3'deki rakamlar incelenecek olursa, tarım arazilerinin toplam yüzölçümleri içinde en fazla pay aldığı ülkeler sırasıyla Danimarka (% 53.4), İtalya (% 37.9) ve İspanya (% 36.6)'dır. Toplam yüzölçümü içinde tarım arazilerinin en düşük pay aldığı ülke % 6.1 ile İsveç'tir. Çayır mera alanlarının toplam yüzölçümleri içinde en fazla pay aldığı ülkeler ise sırasıyla İrlanda (% 47.5). İngiltere (% 46.3) ve Yunanistan (%39.0)'dır. Türkiye'nin tarım alanları AB'deki tarım alanlarının % 20'si kadardır (Eraktan, 2001, 78).

Ortalama tarımsal işletme büyüklüğü açısından Tablo 4'deki rakamlar incelendiğinde, 1991 yılı

verilerine göre Türkiye’de 4.068.432 adet tarım işletmesi 23.451.099 hektar alanda faaliyet yapmakta ve işletme başına 5.8 hektar arazi düşmektedir.

Bu veriler, 1990’lı yıllarda Türkiye’de var olan küçük işletme tipinin yanı sıra, toprak dağılımında da dengesiz bir yapının söz konusu olduğunu göstermektedir. İşletmelerde uzmanlaşma yaygın olmayıp, genelde bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı karma işletme tipi ağırlıklı olarak görülmekte ve bunların da büyük bir çoğunluğunu aile tipi işletmeler oluşturmaktadır.

Tablo: 4. Türkiye ve AB Ülkelerinde Çeşitli İşletme Büyüklük Gruplarındaki Tarım İşletmeleri ve Ekilen Alanlar

	Türkiye 1991	Türkiye 1991	Türkiye 2001	Türkiye 2001	AB 1997	AB 1997
İşletme Büyüklüğü (Hektar)	İşletme Sayısı (1000 Ad.)	Ekilen Alan (1000 Hek.)	İşletme Sayısı (1000 Ad.)	Ekilen Alan (1000 Hek.)	İşletme Sayısı (1000 Ad.)	Ekilen Alan (1000 Hek.)
0-5	2.761,4	5.188,9	177.893	481.605	3.866,9	7.008
5-10	713,3	4.675,1	290.327	1.951.672	929,2	6.523
10-20	383,3	4.921,7	539.507	7.374.515	757,7	10.706
20-50	173,8	4.648,7	950.539	29.523.341	802,0	25.459
>50	36,8	4.016,7	559.999	38.123.216	598,5	78.995
Toplam	4.068,4	23.451,1	3.021.190	184.329.487	6.954,3	128.691

Kaynak: D.İ.E. 1991 Genel Tarım Sayımı (1994), D.İ.E. 2001 Genel Tarım Sayımı (2004), The Agricultural Situation in the European Union Report (1999).

Mevcut Miras Kanunu nedeniyle işletmelerin parçalanması ve giderek küçülmesi halen devam etmektedir. Kırsal alandaki yoğun nüfus artışı ve yasal yetersizlikler parçalanmayı teşvik etmektedir.

2001 yılında ise, 3 075 516 adet tarım işletmesi 184 329 490 hektar alanda faaliyet göstermekte ve bu durumda işletme başına 59.9 hektar arazi düştüğü görülmektedir.

Tarım işletmelerinin büyüklüğü modernizasyon, gübre, sulama gibi faktörlerin yanı sıra, üretim kapasitesini yakından ilgilendirmektedir. Tarım işletmelerinin küçülmesi, önemli ölçüde ölçek ekonomisi problemlerine neden olmaktadır. Veri teknoloji altında, üretimin artması halinde ortalama maliyetlerin düşmesi durumunu ifade eden ölçek ekonomileri, tarım işletmelerinin küçülmesi ile giderek önemini kaybetmekte ve üretim azalan verimlere doğru yönelmektedir.

AB’de 1997 yılı verilerine göre, mevcut tarım işletmesi sayısı 6.954.300 adet, buna karşılık ekilen alan 128.691.000 hektardır. Bu durumda işletme başına düşen arazi genişliği 18,5 hektardır.

AB ülkelerinin kendi aralarında da, tarım işletmelerinin büyüklüğü açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. İşletme başına düşen arazi miktarının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla İngiltere, Lüksemburg ve Fransa, en düşük olduğu ülkeler ise Yunanistan, İtalya ve Portekiz’dir. İşletme başına düşen arazi miktarı İngiltere’de 69.3 hektar, Lüksemburg’da 42.5 hektar, Fransa’da 41.7 hektardır. Buna karşılık işletme başına Yunanistan’da 4.3 hektar, İtalya’da 6.4 hektar ve Portekiz’de 9.2 hektar arazi düşmektedir.

AB ülkelerinden sadece Yunanistan’da, işletme başına düşen arazi varlığının Türkiye’ye oranla daha az olduğu görülmektedir.

Birliğe üye ülkelerde tarımsal işletme sayısı zaman içerisinde azaltılarak ortalama tarımsal işletme genişliği arttırılmaya çalışılırken, Türkiye’de son tarım sayımına kadar geçen sürede işletme sayısında

artış görülmeyle birlikte parçalanma nedeniyle, işletme genişliği sürekli azalmaktadır. AB’de ortalama işletme büyüklüğü 16.4 hektar ile Türkiye’nin 2.8 katı büyüklüğe sahiptir (Soydemir, 2004, 33).

Tarımsal yapının diğer bir göstergesi olan arazi tasarruf şekilleri açısından da AB ve Türkiye arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 5’de kiralık arazi tasarruf şeklinin AB’nde Türkiye’ye oranla daha yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de mülk arazi tasarruf şekli AB’den daha yaygındır.

Ayrıca, AB’de miras yolu ile tarım arazilerinin bölünmesine izin verilmediği düşünülürse, arazilerin herhangi bir miras olayında bütün olarak tarımsal amaçlı işletilebilmesi için kiraya verildiği görüşü ileri sürülebilir. Türkiye’de ise tam tersi bir durumun olduğu bilinmektedir. Kiracılık ve ortakçılık konusundaki yasal düzenlemeler iyi işlemediği gibi, miras yolu ile arazinin giderek küçülmesi söz konusudur.

Tablo: 5. Türkiye ve AB’nde Arazilerin Tasarruf Şekillerine Göre Dağılımı

Arazi Tasarruf Şekli	Türkiye (1991)		AB (12) (1994)	
	Alan (1000 ha)	%	Alan (1000 ha)	%
Mülk	20 942.1	89.3	70 563.0	59.3
Kiracılık	135.8	0.6	48 390.0**	40.7
Ortakçılık	60.2	0.2		
Diğer*	2 312.9	9.9		
Toplam	23 451.0	100.0	118 953.0	100.0

*Arazisi olup da arazi kiralayanların işledikleri araziler. Bu üç tasarruf şekli dışında bir yöntemle arazi işleyenlerin arazisi, iki yada daha fazla tasarruf şekli ile arazi işleyenlerin arazileri toplamı.

**Kiracılık ve diğer tasarruf şekilleri ile işlenen arazi toplamı.

Kaynak: DİE 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara 1994, Eurostat, Agricultural Statistical Yearbook 1995.

1991 tarım sayımı sonuçları incelendiğinde, Türkiye’de tarım işletmelerinde çok parçalılığın hakim olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim tarım işletmelerinin % 44,3’ü 1-3 , % 22,8’i 4-5, % 19,2’si 6-9, % 8,9’u 10-14, % 5,8’i de 15 ve daha fazla sayıda arazi parçasına sahiptir. Türkiye’de tarım arazilerinin parça sayısının artması ve ortalama büyüklüklerin küçülmesi, rasyonel girdi kullanımı ve makineleşmeyi önleyerek verim artışına engel olmaktadır.

Tablo 6’da, Türkiye’de arazi mülkiyet ve tasarruf şekli ile ilgili veriler yer almaktadır. Türkiye tarım işletmelerinde arazinin doğrudan sahibi tarafından işletilmesi en yaygın işletmecilik şeklidir. 1991 tarım sayımına göre, yalnız kendi arazisini işleten işletmeler % 92.57, dışarıdan arazi tutup dışarıya arazi vermeyen işletmeler % 5.78, yalnız kiracılıkla arazi işleten işletmeler % 1.18, yalnız ortakçılık ile arazi işleten işletmeler % 0.31, diğer şekilde arazi işleten işletmeler % 0.11, iki yada daha fazla tasarruf şekli ile arazi işleten işletmeler ise % 0,05 dolayındadır.

Tablo: 6. Türkiye’de Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şeklinin Oransal Dağılımı (%)

Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekli	1980 Tarım Sayımı	1991 Tarım Sayımı
Yalnız kendi arazisini işleten işletmeler	90,59	92,57
Dışarıdan arazi tutup dışarıya vermeyen işletmeler	7,39	5,78
Yalnız kiracılıkla arazi işleten işletmeler	0,19	-
Dışarıdan arazi tutup dışarıya arazi veren işletmeler	0,83	1,18
Yalnız ortakçılık ile arazi işleten işletmeler	0,38	0,31
Diğer şekilde arazi işleten işletmeler	0,59	0,11
İki yada daha fazla tasarruf şekli ile arazi işleten işletmeler	0,03	0,05
Toplam	100,00	100,00

Kaynak: DİE (1981, 1994).

Bu işletmelerde sermaye yetersiz, tarımsal teknoloji seviyesi düşük ve fazla işgücü kullanımı vardır. Dolayısıyla, tarımsal verim düşük ve buna bağlı olarak çiftçi gelirleri yetersizdir. Bu durum, tarımın ulusal gelire katkısını azaltmaktadır. Ekonomik üretim yapmaya uygun olmayan ölçekte gerçekleştirilen üretim sonucuna bağlı olarak, piyasa ilişkileri zayıftır. İçeride dönük ve fakir bir tarım kesimi varlığını devam ettirmektedir (Karluk, 2002, 197).

Sonuç olarak AB’de tarım politikalarının sağlıklı yönlendirilmesine katkı sağlayan tarım alanı, üretici ve hayvan gibi unsurları kapsayan kayıt sistemi konusunda sorun yaşanmamaktadır. Bu durum politikaların sonuçlarının izlenmesini ve yeni yönelimlere gidilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak Türkiye’de belirtilen konuya yönelik sağlıklı kayıt sistemi konusunda sorunlar mevcuttur. Üstelik tapu ve kadastro faaliyetleri konusunda çeşitli noksanlıklar bulunmaktadır. Bu konudaki noksanlıkların giderilmesi amacıyla ülkede Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi’nin hayata geçirilmiş olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Sayın, 2003, 127).

2.2. Türkiye ve AB Ülkelerinde Girdi Kullanım Düzeyindeki Farklılıklar

Türkiye ile AB ülkelerinde gübre kullanımı, tarımsal mekanizasyon ve sulama konularında aşağıdaki farklılıklar bulunmaktadır.

i. Gübre Kullanımı

Bitkisel üretimde birim alandan elde edilen ürün miktarını kısa zamanda artıran tarımsal girdilerin başında gübre yer almaktadır. Türkiye’de 1980 yılından 1999 yılına kadar gübre tüketimi incelendiğinde, tüketimde önemli artışların olduğu dikkati çekmektedir. 1980 yılında 1.165.380 ton gübre tüketilirken, bu oran 1999 yılında 2.204.224 tona yükselmiştir. Türkiye’de hektara gübre tüketimi ise 1980 yılında 41.4 kg iken, 1999 yılında 82.5 kg olarak gerçekleşirken, tüketilen gübrenin % 67.4’nü azotlu, % 28.9’nu fosforlu ve % 3.7’ni de potasyumlu gübre oluşturmaktadır. Geçen süre içerisinde gübre tüketiminde artışlar kaydedilse de, Türkiye’de hektar başına gübre tüketimi açısından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında hâlâ gerilerde olduğumuz görülmektedir. AB ülkeleri arasında gübre tüketiminin en düşük olduğu ülke ise 95.0 kg/ha ile Portekiz’dir. Türkiye’de ekstansif koşullarda tarım yapılan birçok arazide gübre kullanımı ortalamanın gerisinde kalırken, Çukurova gibi bazı bölgelerde de çevresel sorunlara neden olacak kadar aşırı kullanımlar söz konusu olmaktadır (Orhan, 2000, 16).

ii. Tarımsal Mekanizasyon

Tarımsal faaliyetlerin tekniğine uygun olarak zamanında yapılması ve işgücü verimliliğinin artırılmasında tarım alet ve makineleri büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının sürekli ürün artışını hedeflemesi açısından, mekanizasyon hem işgücü tasarrufu hem de daha geniş alanların işlenebilir hale gelmesi açısından sürekli olarak desteklenmiştir.

Mekanizasyon önce büyük işletmelerin bulunduğu yerlerde başlamış ve 1960’lardan sonra hızla yayılmıştır. Bu gelişme sonucu traktör başına tarım alanı 1950 yılında 965 hektar iken 2000 yılında 28.3 hektara düşmüştür. Ülkemizde 1975 yılında 243.066 adet olan traktör sayısı, montaj sanayindeki gelişmeler sonucu 1999 yılında 924.471 adede ulaşmıştır. 100 hektar işlenen araziye 1975 yılında 0.9 adet traktör düşerken, bu miktar 1999 yılında 3.9’a ulaşmıştır. Ancak ulaşılan bu düzey AB ülkelerinin çok gerisinde kalmaktadır. Nitekim Tablo 7’de izlenebileceği gibi, 100 hektar işlenen araziye Avusturya’da

25.2 adet, İtalya'da 19.9 adet, Hollanda'da 16.4 adet traktör düşmektedir (Orhan, 2000, 17).

iii. Sulama

Sulama alanları incelediğinde, 77.8 milyon hektar olan toplam Türkiye yüzölçümünün 16.7 milyon hektarı topografik yönden, 12.5 milyon hektarı toprak özellikleri yönünden, 8.5 milyon hektarı ise ekonomik yönden sulamaya uygundur. Fakat mevcut su kaynakları daha geniş bir alanı sulamaya yeterlidir. Sorun, sulamaya uygun alanı genişletmektir. Türkiye'de yerüstü su kaynakları, yer altı su kaynaklarına göre daha fazla potansiyele sahiptir (Karluk, 2002, 182). Bununla beraber 1980 yılında 2.672.817 hektar olan sulanan alanlar, 1999 yılında 4.747.000 hektara yükselmiştir.

Sulanan alanların tarım alanları içindeki payı 1980 yılında % 9.5, iken sürekli artarak 1999 yılında % 17.8'e yükselmiştir. Oysa AB ülkelerinde sulanan alanların tarım alanları içerisindeki payı Hollanda'da % 59.5, Yunanistan'da % 37.2 ve Portekiz'de % 24.0'dır. Sulama açısından Türkiye AB'ye oranla daha geride kalmaktadır (DPT,2000,120)

Tablo: 7. Türkiye ve AB Ülkelerinde Gübre Tüketimi, Traktör Varlığı ve Sulama Durumu (1995, 1999)

Ülkeler	Gübre Tüketimi (kg/ha)		Traktör Varlığı (adet/100 ha)		Sulanan Alan/Tarım alanları Toplamı (%)	
	1995	1999	1995	1999	1995	1999
Türkiye	63.4	82.5	3.3	3.9	15.1	17.8
Almanya	233.8	252.0	10.3	8.7	4.0	4.0
Fransa	252.1	243.6	7.2	6.9	8.4	10.8
İtalya	170.7	155.1	18.5	19.9	24.7	23.6
Belçika-Lük.	382.9	358.5	13.9	12.9	3.0	4.8
Hollanda	584.1	500.5	19.6	16.4	61.7	59.5
İngiltere	365.6	342.8	8.4	8.5	1.8	1.8
İrlanda	724.1	648.7	17.1	15.7	-	-
Danimarka	188.1	169.9	6.5	5.6	20.7	19.4
Yunanistan	129.3	121.2	8.4	8.8	35.4	37.2
İspanya	99.6	124.9	5.7	6.4	18.8	19.6
Portekiz	84.1	95.0	6.9	8.6	21.8	24.0
İsveç	105.9	100.7	6.2	6.3	4.2	4.2
Avusturya	156.6	164.3	25.0	25.2	0.3	0.3
Finlandiya	156.7	142.9	9.0	8.9	2.9	2.9

Kaynak: www.fao.org, Erişim Tarihi: 12.06.2004

2.3. Türkiye ve AB Ülkelerinde Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Üretim Düzeyindeki Farklılıklar

Türkiye'de tarımsal üretim değerinin % 36.4'nü tarla bitkileri, % 17.6'nı sebze ve % 20.7'ni de meyve üretim değeri olmak üzere % 74.7'ni bitkisel üretim değeri, % 25.3'nü de hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Buna karşılık AB ülkelerinde tarımsal üretim değerinin % 13.1'ni tahıllar, % 10.8'ni diğer tarla bitkileri, %10.0'nı sebze ve çiçek, % 3.9'nu meyve, % 7.2'ni üzüm ve şarap, % 2.4'nü zeytin ve zeytinyağı olmak üzere % 47.4'nü bitkisel üretim değeri. % 20.9'nu süt, % 8.7'ni sığır ve dana eti, % 1.9'nu koyun ve keçi eti, % 11.1'ni domuz eti, %3.1'ni kanatlı etleri ve yumurta, % 6.9'nu da, diğer hayvansal faaliyetlerden elde edilen ürünler olmak üzere % 52.6'nı da hayvansal üretim değeri meydana getirmektedir.

Üretim miktarı açısından birim alana verimde, Türkiye'nin AB ülkeleri karşısında çok gerilerde kaldığı açıkça görünmektedir. Örneğin Fransa'da buğdaydan dekar başına, 2000 verilerine göre, 7.128 kg ürün alınırken, Türkiye'de 2.011 kg ürün alınmaktadır. 1997 yılında buğday verimi AB'de 6.240 kg./ha. iken, Türkiye'de 1.997 kg./ha.'dır. Arpa ve mısır verimleri de AB ve Türkiye'de sırasıyla 4.410 kg./ha. ile

2.216 kg./ha. ve 8.950 kg./ha. ile 3.817 kg./ha. gibi büyük farklılıklar göstermektedir.

Verimlilik düzeyinin Türkiye'de yaklaşık yarı yarıya düşük olması sadece bitkisel ürünler alanında görülmemektedir. Hayvansal ürünlerde verim hakkında istatistiklerde tatmin edici rakamlara ulaşılamamaktadır. Sekizinci Beş Yıllık Plan'da Türkiye'de ortalama süt verimi 1.500 kg./laktasyon olarak belirtilmektedir. AB'de inek başına süt verimi 1997 yılında 5.513 kg. tahmin edilmiştir. Ortalama sığır eti verimi Türkiye için Sekizinci Beş Yıllık Plan'da sığırlarda ortalama karkas ağırlığı 160-170 kg. olarak gösterilmektedir. AB istatistiklerinde ortalama karkas ağırlık 1997 yılı için 310 kg.'dır (Eraktan, 2001, 140).

AB'de destekleme politikaları kapsamında bitkisel üretim yanında hayvansal ürünlere de geniş olarak yer verilmiş ve bunlara ilişkin ayrıca ortak piyasa düzenlemesi oluşturulmuştur. Türkiye'deki desteklemeler kapsamında ise bitkisel üretim ağırlıklı bir yapının olduğu ve hayvansal ürünlere yönelik piyasa düzenlemesi konusunda önemli sorunlar yaşandığı görülmektedir. Zaten bu gelişmenin bir sonucu olarak ülkede toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki hayvancılığın payı %25-30 dolaylarında gerçekleşmektedir. Bu durum dolayısıyla Türkiye'de 4-5 yıllık süreleri kapsayan Ulusal Hayvancılık Projeleri uygulanarak aradaki farkın kapatılmasına çalışılmaktadır (Sayın, 2003, 127).

Hayvancılık sektörü açısından AB ile Türkiye arasında, işletme yapısı ve büyüklükleri, verimlilik düzeyleri ve izlenen politikalar büyük farklılıklar göstermekte ve bu durum sektörün entegrasyonunu güçleştirmektedir.

Ayrıca kırsal alanda üretimin bileşimi de Türkiye ile AB arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Türkiye'de toplam kırsal üretim değerinin % 25.28'i hayvansal; % 74.72'si bitkisel üretimden sağlanırken, Avrupa Birliğinde bu oranlar sırasıyla % 50.15 ve % 49.85'tir. Diğer bir deyişle Türkiye'de bitkisel üretim, AB'nde hayvansal üretim ağırlıktadır.

Avrupa Birliğinde hayvancılığın geliştirilmesinde ve sorunların çözümünde izlenen politikalar günümüz Türkiye'sinin sorunlarının çözümüne büyük ölçüde katkıda bulunabilecektir.

2.4. Türkiye ve AB Ülkelerinin Tarım Politikalarındaki Farklılıklar

Tarım sektörleri açısından ortaya çıkan belirgin farklılıklar, doğal olarak uygulanan tarım politikalarındaki farklılıkların bir sonucudur. Avrupa Birliğinde tarım sektörü bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Konuya öncelikle iç piyasaya yönelik olarak uygulanan politikalar açısından bakıldığında, belirgin farklılıklar gözlenmektedir.

AB'de daha önce de belirtildiği gibi temel amaç, tarım ürünlerinde serbest dolaşımın sağlanarak ortak piyasaların oluşturulması ve birliğe dahil tüm ülkelerin tarımsal ürün ihtiyaçlarının karşılanarak AB'nin tüm tarımsal ürünlerde kendine yeterli hale gelmesidir. Türkiye'de ise, tarımsal üretimin artırılması dışında tarım politikasının belirgin bir amacına rastlanmamaktadır.

Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları ile; ülke gereksinimlerine uygun optimum üretim deseninin sağlanması, üreticinin korunarak uygun gelir olanağına kavuşturulması ve böylece tarımın ülke ekonomisine olan katkısının artırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de tarım politikalarının belirlenmesi ve yönlendirilmesine dönük karar mekanizmaları AB'ne göre daha dağınık ve karmaşık bir yapı içerisindedir. Tarım hizmetleri çok çeşitli kurum ve kuruluşun görev alanında yer almaktadır. Nitekim bu amaçla "Tarım Hizmetlerinin Yeniden Düzenlenmesi" konusunda bir yasa tasarısı hazırlanmış olup belirtilen dağınıklığın giderilmesi

amaçlanmaktadır. AB’de ise, konuya ilişkin karar organları ve bunların görevleri çok öncesinden belirlenmiştir (Sayın, 2003, 125).

Türkiye’de tarımsal politikaların yürütülmesinde Tarım Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine, Dış Ticaret Müsteşarlığı başta olmak üzere yaklaşık 20 kuruluş için hizmet tanımlaması yapılmıştır. Bu kurumlar arasında sağlıklı bir koordinasyonun olmamasının yanı sıra, Türkiye’de iç içe geçmiş ve politik tercihlere bağlı bir tarım politikası uygulanmaktadır.

AB tarımsal destekleme politikalarını, sağlıklı olarak yürüten müdahale kuruluşlarını güçlendirirken, Türkiye bu görevi yapan TMO, TEKEL, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. vb. kurumlarını özelleştirmekte ya da tasfiye etmektedir. AB’de destek kurumları tek ve merkezi olup, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlanabilir iken, Türkiye’de dağınık yapılı ve ürün çeşidine göre değişen, ürün kalitesi ve bölge gelişmişliğini dikkate almayan bir politika söz konusudur (Göktürk, 2003, 196). Türkiye’deki zayıf üretici örgütlenmesine karşın, AB’de güçlü bir örgütlülüğün bulunması ve kapsamlı yapısal politikaların uygulanması tarım politikalarında bir üstünlük sağlamaktadır.

Türkiye’de tarım ürünlerinin pazarlanmasına yönelik kurumsal yapılanma henüz oluşum aşamasında ve çeşitli noksanlıkları bulunmaktadır. Yaş meyve ve sebzeler için Hal Yasası düzenlenmesi en belirgin yapılanmadır. Bunu ticaret borsaları, ürün ihtisas borsaları, mezarlar ve mahalli pazarlar izlemektedir. Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında ise ülkedeki sorun daha belirgin olup çözüm arayışları devam etmektedir. Üretici örgütlenmesine dayalı pazar yapısı, endüstriyel hammadde olan veya ithalat gücü yüksek belirli ürünlere yönelik düzenlemeler dışında oldukça yetersizdir. İthalata yönelik yapılanma, iç piyasaya dönük yapılanmaya oranla daha sağlıklıdır. Ancak ülkede tarımsal ürünler pazarlamasına ilişkin altyapı noksanlığı ve bu alana dönük üretici örgütlenmesinin yetersizliği söz konusudur (Sayın,2003, 127).

Türk tarım politikasının AB karşısında farklılık gösteren ve önemli bir noksanlık olarak beliren yönü de tarım politikalarının finansmanında ortaya çıkan dağınıklığıdır. AB’de FEOGA kanalıyla bunun gerçekleştirildiği ve bunun dışında çeşitli finansman kaynaklarının da olduğu bilinmektedir. Türkiye’de ise, uzun yıllar boyunca başta Ziraat Bankası olmak üzere diğer bankalar, Tarım Kredi Kooperatifleri, çeşitli aracilar ve fonlar aracılığıyla tarım sektörü finanse edilmiş ve desteklemeler nedeniyle ortaya çıkan görev zararları ise Hazine’ce karşılanmıştır. Ancak gelinen noktada IMF kaynaklı program nedeniyle Ziraat Bankası’nın özelleştirme kapsamına alınması, çeşitli fonların kapatılması ve hazine’den görev zararı ödenmesi uygulamasına son verilmesi gibi nedenlerle ülkede tarım kesiminin finanse edilmesi konusunda büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bunun FEOGA benzeri bir yapılanma ile çözülmesi ve Ziraat Bankası’nın da özelleştirme yerine bu amaç için yeniden organizasyonu önemli bir adım olarak düşünülmektedir (Sayın, 2003, 127).

Türkiye 2001 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Tarım Reformu Projesi kapsamında; tüm tarımsal fiyat desteklemeleri, girdi sübvansiyonlarını kaldırarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemine (DGDS) geçmiştir. Türkiye’de OTP’ye uyum çerçevesinde, yeni bir tarım reformu oluşturulmakta ve bunun temelinde, tek başına uygulanan DGDS yer almaktadır.

ABD ve AB ülkeleri dahil pek çok sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde son yıllarda uygulamasına geçilen ve Türkiye’de de 14 Mart 2000 tarih ve 23993 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak uygulanmasına karar verilen hedef çiftçilere yönelik birim alan başına doğrudan gelir desteği (DGD) sağlanması ve bu amaçla oluşturulacak çiftçi kayıt sistemi uygulamalarının olası sonuçlarını belirlemek amacıyla pilot proje

uygulaması başlatılmıştır. Bu amaçla ilk etapta Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon'da sınırlı sayıda üreticiye dekar başına 5 dolar olmak kaydıyla en fazla 200 dekar kadar ödeme yapılmıştır. Daha sonra bu uygulamanın Türkiye genelinde sürdürülmesi kararı alınmış ve uygulama yaygınlaştırılmıştır. 2001 yılına geldiğinde Doğrudan Gelir Desteği Uygulaması birtakım değişikliklere uğramıştır. Daha önce pilot bölgelerde dönüm başına ödenen 5 \$ miktar değiştirilerek dönüm başına 10 milyon TL. olmuştur. Uygulama Türkiye genelinde yapılmış olup, Çiftçi Kayıt Sistemi ile 2001 yılında 11.8 milyon hektar tarım arazisi ve 2 milyon 182 bin çiftçi kayıt altına alınmıştır. 2001 yılı Doğrudan Gelir Desteği ödemesi olarak tarım üreticilerine 1 katrilyon 200 milyar lira ödeme yapılmıştır. Bunu takip eden 2002 yılına geldiğimizde

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulaması tekrardan değişime uğramıştır. 2002 yılında arazi için dekar başına ödenen miktar artırılarak 13,5 milyona, 2003 yılı başlarında ise 15 milyona çıkartılmıştır. Dana önceki yıllarda ödemeye konulan ve 199 dekar olarak belirlenen arazi miktarı artırılarak 500 dekar çıkartılmıştır. Ödeme miktarının ve ödemeye tabi olan arazi miktarının arttırılmasındaki neden, çiftçinin eline daha fazla miktarda para geçmesinin sağlanmasıdır. Uygulanmakta olan sistem içerisinde arazi miktarlarının artırılarak, neden böyle bir değişiklik yapıldığını anlamak istediğimizde bir takım suiistimallerin olduğu gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Desteklenen yararlanan büyük arazi sahipleri, arazilerini bölme yoluna giderek daha fazla yardım alma hedefini amaçlamışlardır. Tarım Bakanlığının, bir çok ilde yapmış olduğu denetimlerde, toprak sahiplerinin hileli yollara başvurduğu gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. Tarım Bakanlığı'nın uygulamanın ilk yılında belirlemiş olduğu 200 dönüm üst sınır engelini ortadan kaldırmak için, bir takım büyük arazi sahipleri arazilerini bölme yoluna gitmişlerdir. Bölünen bu araziler ise yakın akrabaların üzerine gösterilerek destekten yararlanılmıştır. Doğrudan Gelir Desteği'nden yararlanmak amacıyla 2002 yılında Tarım Bakanlığı'na yeniden 2600 tarım üreticisinin müracaat ettiği ve buradan elde edilen veriler sonucunda 16 milyon hektar tarım arazisinin Doğrudan Gelir Desteği ödemelerine konu olacağı belirtilmektedir. Mevcut talepler doğrultusunda çiftçilerimize 2 katrilyon 200 trilyon doğrudan gelir ödemesi yapılacaktır. Yapılacak olan ödemelerde öncelikle afete maruz kalan bölgelerde ve iklim koşullarına göre ekim yapılacak olan yerlere öncelik tanınacağı Tarım Bakanlığı tarafından vurgulanmaktadır. Bu amaçla 2002 yılı ödemeleri üreticilerimize aynı yıl ödenmeye başlanmıştır. 2002 yılına ait geri kalan ödeme işlemlerine 2003 de, 2003 ödemelerine ise 2004 yılında devam edilecektir. (<http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv48/arastirma02.htm> 05.06.2005).

Buna karşılık AB ülkelerinin OTP'da, DGDS ödemelerine kısmen yer verilmekte ve bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri, üretim planlaması gibi diğer iktisat ve maliye politikası araçları ile birlikte uygulanmaktadır (Göktürk, 2003, 203).

Üretici desteklemelerinde AB'de yaygın düzeyde doğrudan ödeme ve yardım yöntemi de diğer desteklemeler yanında kullanılmaktayken Türkiye'de sadece koza, pamuk, süt, et ve bazı yağlı tohumlar için prim sistemi uygulanmıştır. Günümüzde ise bunlardan bazıları devam ettirilmektedir. Türkiye'deki destekleme uygulamaları sadece garantili devlet destekleme alımları (müdahale alımları) şeklinde sürdürülmemiş aynı zamanda çeşitli tarımsal girdilerin sübvansiyonlu fiyatlardan üreticiye verilmesi yolu da uzun yıllar boyunca kullanılmıştır. Buna karşılık AB'de girdi bazlı desteklemeler olmayıp fiyat desteği şeklinde uygulamalar yürütülmektedir. Günümüzde ise AB'ne uyumunda etkisiyle Türkiye'de girdi sübvansiyonu desteklemelerine 2001 yılından itibaren son verilmiştir (Sayın, 2003, 126).

IMF ve Dünya Bankası destekli tarım politikasının bir getirisi olan bu reformlar, Türkiye'nin tarımsal desteklemelerini azaltması konusunda yoğun bir baskı ile karşılaşmasının sonucu ortaya

çıkıştır. Buna karşılık Türkiye, 2001 yılında tarıma toplam 6.3 milyar dolar destek verirken, aynı dönemde AB'nin tarıma verdiği destek 45 milyar euro'dur. AB bütçesinin % 50'sini tarımdaki desteklemelere ayırırken Türkiye, bütçesinin ancak % 4.3'nü desteklemeye ayırabilmektedir.

AB tarım ürünleri fiyatlarını, üretici gelir ve maliyetlerini dikkate alarak ve kırsal kalkınmayı hedefleyerek belirlerken, Türkiye tarım ürünü fiyatlarında ancak, IMF ile yapılan stand-by anlaşmasında öngörülen enflasyon hedefi oranında artış yapabilmektedir. Bu durum üreticinin reel gelirini azalttığından, kırsal kalkınma gerçekleşmemekte ve dolayısıyla ciddi anlamda bir köyden kente göç sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır (<http://www.cine-tarım.com.tr/dergi/arsiv33/yorum02.htm>, Erişim Tarihi: 18.11.2004).

AB'nde iç piyasaya yönelik olarak sistemli bir fiyat ve müdahale politikası izlenmekte iken, Türkiye'de çoğunlukla iktidarda bulunan siyasi güçlere bağımlı sürekli değişkenlik gösteren ve seçim öncesi yıllarda da seçim ekonomisi olarak adlandırılabilen bir yöntemle desteklemelerin yürütüldüğü ifade edilebilir. Buna bağlı olarak, desteklenen ürün sayısında zaman zaman değişiklikler yapılabilmektedir. Diğer taraftan AB'de uygulanan hedef ve müdahale fiyatı sistemi ve bu fiyatların üretim döneminden önce ilanı ile, üreticiler elde edebilecekleri gelir seviyesi hakkında bilgi sahibi olabildiğinden dolayı da üretim istenen yönde geliştirilebilmektedir.

Türkiye'de fiyatların belirlenme zamanı çoğunlukla üretim dönemi içinde veya sonunda olmakta ve fiyatların düzeyi de siyasal faktörlerin etkisinde kalabilmektedir.

AB'de OTP'nin temeli artık kırsal kalkınmayı da kapsamaktadır. Tarımı gelişmiş ülkelerde bile kırsal kalkınmayı OTP'nin ikinci direği ilan eden yaklaşıma karşın, toplam ülke istihdamının önemli bir bölümünün tarım sektöründe yer aldığı Türkiye'de kırsal kalkınmanın ikinci planda ele alınması önemli bir noksanlık olarak görülmektedir. Bu nedenle konuya yönelik AB'de ele alınan yaklaşımın daha yoğun bir şekilde, Türkiye'de de yerleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Dış ticarete yönelik düzenlemeler konusunda Gümrük Birliği ve GATT Antlaşması'nın da etkisiyle önemli sorunlar olmadığı ve bazı sağlık düzenlemeleri dışında genelde AB'ne uyum konusunda daha iyi konuma ilerlenmekte olduğu görülmektedir. Nitekim bu konuda bitki, hayvan sağlığı ve gıda işletmelerinde hijyen, kalite, standart gibi konularda Türkiye'de yoğun bir hızlanma olduğu görülmektedir. İthalatın teşvik edilmesi konusunda da GATT Antlaşması nedeniyle Türkiye'de AB'de izlenen politikalara paralel düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Teşvik oranları konusunda, AB'nin Türkiye'den daha fazla destekleme yapmakta olduğu bilinmektedir.

AB'de tarım politikası amaçları günün koşullarına göre yeniden şekillendirilmektedir. Örneğin son olarak Gündem 2000 reform düzenlemeleri uygulanmakta ve çevreye uyumlu tarımsal faaliyetin desteklemelerde daha fazla ön plana çıkarılmakta olduğu izlenmektedir. Örneğin önceden üretim artışı öncelikle vurgulanmaktayken günümüzde üretim fazlalığı nedeniyle kalite, teknoloji ve sağlık gibi kriterler öne çıkarılmış durumdadır. Türkiye'de ise sağlıklı bir tarım politikası izlenmiş olduğunu söylemek zordur. Kuşkusuz bunda tarım politikalarının belirlenmesi, yürütülmesi ve yönlendirilmesi konusunda ülkede yaşanan dağınık yapının önemli etkisi bulunmaktadır. Nitekim son yıllarda ülkede "tarımda yeniden yapılanma ve destekleme kurulu" adında yeni bir yapılanmaya gidilmiş olması da bu sorunun çözümü amaçlıdır (Sayın, 2003, 127).

Sonuç olarak Türkiye'de tarım sektöründe yapısal anlamda önemli gelişme ve ilerlemeleri sağlayacak politikaların günümüzde de yeterli ve isabetli olmadığı sonucuna varılabilmektedir.

Diğer taraftan tarım ürünleri dış ticaretinde uygulanan politikalar açısından bir karşılaştırma

yapılırsa; AB'de iç piyasaya yönelik düzenlemeler yanında üçüncü ülkelerle ticareti düzenleyecek bir dış ticaret sistemi de oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi ürünlere göre farklı şekillerde adlandırılrsa da tüm ürünlerde üçüncü ülkelere ithalatta ürünlerin fiyatlarını hedef fiyat seviyesine yükseltmeyi amaçlayan eşik fiyat sistemi ve buna bağlı vergilendirme sistemi uygulanmaktadır. İhracatta ise, ürünlerin dünya fiyatlarıyla rekabet edebilmesini sağlamak amacıyla teşvik edici ödemeler uygulanmaktadır.

Türkiye'de ise, Topluluğa benzer bir eşik fiyat sistemi uygulanmamaktadır. Ancak bazı ürünlerin ithalatında fon kesintisi zaman zaman uygulanmıştır. Diğer taraftan ihracatı teşvik amacıyla ihracat iadesi uygulanmıştır. GATT anlaşması gereği bu uygulamalarda da değişiklikler olmuştur. AB ve Türkiye GATT' a imza koyan ülkeler olarak bu uygulamaları en aza indirmiştir. Bu tip uygulamaların gümrük vergisine dönüştürülerek aşamalı olarak kaldırılması planlanmaktadır.

3. SONUÇ

Türkiye'de tarım sektörü; ülke nüfusunun beslenmesini sağlaması, milli gelir ve istihdama katkısı, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılaması ve sermaye aktarması gibi nedenlerden dolayı, AB'de ise bütçe ve mevzuatın yaklaşık yarısını kapsamaması sebebiyle önemini halen korumaya devam etmektedir.

Türkiye ve AB üyeleri açısından tarım sektöründe işleyiş mekanizmaları, kurumsal yapı ve ekonomideki ağırlık gibi faktörler açısından önemli farklılıklar vardır. Bunların yanı sıra, AB'nin uzun yıllar süren çalışmalar sonucu oluşmuş, karmaşık ve başlangıcından günümüze kadar çeşitli reform çalışmaları ile değiştirilmiş Ortak Tarım Politikasına uyumun çok kolay olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

OTP'nin uygulanması büyük parasal kaynaklara ihtiyaç göstermektedir. Türkiye'nin bütçe olanaklarının böylesi kapsamlı bir politikanın yürütülmesi için gerekli harcamalara yeterli olmadığından OTP'ye uyum uzun süre gecikmiştir.

Bununla birlikte; Türkiye'de yakın geçmişte başlatılan kapsamlı tarım reformu programı, uyum açısından kayda değer gelişmeler arasında yer almaktadır. Ayrıca, Dünya Bankasının Yapısal Uyum Kredisi çerçevesinde yürütülen ve IMF ile imzalanan stand-by anlaşması da Türk tarımında reform çalışmalarını hızlandırmıştır.

Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynaklar nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, ürünler dışında, çoğu tarım ürünüde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta Topluluk ile rekabet edemeyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin tarımsal üretim ve üretici gelirlerinde beklenen azalmalar ortaya çıkabilecektir.

Bu nedenle Türkiye, özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasını sağlayacak etkin teknoloji kullanımı ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi gibi tarım ürünleri fiyat ve maliyetlerinin topluluk fiyatlarına yaklaştırmaya yarayacak politikalarına ağırlık vermelidir.

Bu durum topluluk tarımına uyumun yanı sıra küreselleşme çerçevesinde, serbest ticaretin giderek daha egemen olacağı dünya tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşayacak, kısa dönemde telafisi mümkün olmayan sorunlarla karşılaşabilecektir. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB ve dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne ulaşabilecektir.

Türk tarımında yapısal bir değişikliğin meydana gelmesi, tarımsal işletme alanlarının büyümesi ve modern tekniklere geçilmesiyle mümkündür. Bu sebeple, tarım sektöründen tarım dışı sektörler nüfusun kaymasını planlı bir şekilde teşvik etmek ve toplam istihdam içinde tarımsal istihdamın payını geliştirmiş

ülkelerdeki seviyesine indirerek, sektördeki gizli işsizleri üretici konuma getirmek ve üretimde verimliliği arttırmak gerekir.

KAYNAKLAR

- DİE 1991 Genel Tarım Sayımı (1994), D.İ.E. 2001 Genel Tarım Sayımı (2004), The Agricultural Situation in the European Union Report (1999).
- DİE (1981, 1994)
- DİE 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara 1994, Eurostat, Agricultural Statistical Yearbook 1995.
- DPT, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler, DPT:2516-ÖİK:529, Ankara, 2000
- DPT, Temel Ekonomik Göstergeler (2001), The Agricultural Situation in the European Union Report (1999).
- Eraktan, G.(2001). Tarım Politikasının Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası. İstanbul: Uzel Yayınları.
- Göktürk, A. (2003), “Türkiye Tarım Politikalarının AB’ye Uyumu”, AB Türkiye Gerçekler Olasılıklar, Editör: Mehmet Türkay, İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi Yayınları.
- <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/1/icerik.asp?fl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm> (Erişim Tarihi: 16.02.2004)
- Karluk, R. (2002), Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul.
- Olgun, A., Işın, F. (1999), Tarım politikaları ve Tarım Sektörü Açısından AB ve Türkiye, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Atölyesi.
- Orhan, E. (2000). Türkiye’de Gübre Sübvansiyon Politikaları – İçel İli Turunçgil Üreticileri Açısından Bir Değerlendirme. Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları.
- Sayın C. (2003), Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları, TOBB Yayını.
- Soydemir, S. (2004), “Türk Tarımı ve Şirketleşme”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Ankara: Yıl: 19, Sayı: 215, Şubat 2004.
- TCZB. (2001) Zirai ve İktisadi Rapor 1999-2000. Ankara: TCZB Yayınları
- TOBB, 2003, Ekonomik Rapor
- www.fao.org, Erişim Tarihi: 12.06.2004
- <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv33/yorum02.htm>, 18.3.2005
- <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv48/arastirma02.htm>, 05.06.2005